

VÄSTGÖTA BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Välkommen att läsa Västgötabygden!

Tycker du att tidningen är läsvärd,
prenumerera gärna!
Ett årsabonnemang kostar 150 kr

Vid minst 10 ex. (i samma beställningslista)
rabatteras priset till 130:-/ ex.

Listan skickas till Västergötlands Hembygdsförbund,
Box 15, 534 21 VARA

E-post: vasterg.hembygdsf@telia.com.
Avgiften erläggs på en inbetalning till Västergötlands
Hembygdsförbunds bankgiro 378-5383.

Redaktionskommittén

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Nr 3

Årgång 74

2019

Skara Gille – Årets Hembygdsförening. Tommy Kroon, ålderman i Skara Gille, Ann-Britt Molander Johansson och Barbro Hassel tog emot utmärkelsen vid årsstämman vid Axevalla Folkhögskola. Foto: Monika Moberg Kilefors

Årsstämman i Axvall, sid 5
Profilen Lindy Malm, sid 16
Tankar frå bôgda, sid 19
Kyrkogårdskonferens i Skara, sid 21
Elevbesök i Västra Tunhem, sid 24
Klämmesbo – mitt i världen, sid 30

HKH Kronprinsessan Victoria
Västergötlands Hembygdsförbunds beskyddarinna

Bilden ovan är tagen vid Kronprinsessans vandring i Västergötland i september 2017.

Kungliga Hovstaterna
Foto: Raphael Stecksén, Copyright: Kungahuset.se

Innehåll

Ordföranden har ordet	3
Vi möts för att berätta	4
Årsstämman i Axvall	5
Över 500 år mellan Tyve och Tuva	11
Textil nära livet, kursdag i Borås	12
Blommande Vallehistoria	13
Kyrkan minst 800 år äldre än Fristad	14
Högtflygande planer i Vårgårda	15
Profilen Lindy Malm	16
De sorgligt ryktbare Svältorna	18
Tankar frå bögda	19
Hantverksmässa i Fornbyn, Skara	20
Kyrkogårdskonferens i Skara	21
Linné gästade västgötar i Växjö	22
Främmestad, rättare och sång	23
Elevbesök i V:a Tunhems Hembygdsförening	24
Erland och Marianne hedrades i Fågelås	26
Karelare satte färg på vår landsbygd	27
Fängslande predikant i N:a Kedum	28
Tre kronor var tredje månad (Lerdala)	29
Klämmesbo, mitt i världen	30
Redaktionen	31

Redaktör och ansvarig utgivare:

Monika Moberg Kilefors, Norra Bergvägen 16 B,
541 32 Skövde. Tel: 070 64 25 670.

E-post: redvastgotab@gmail.com

Tryck: Åtta.45 Infomedia, Vårgårda 2019.

Sex nummer per år med utgivning i slutet av februari,
april, juni, augusti, oktober och november.

Manus senast: 10/1, 10/3, 10/5, 10/7, 10/9 och 10/10.

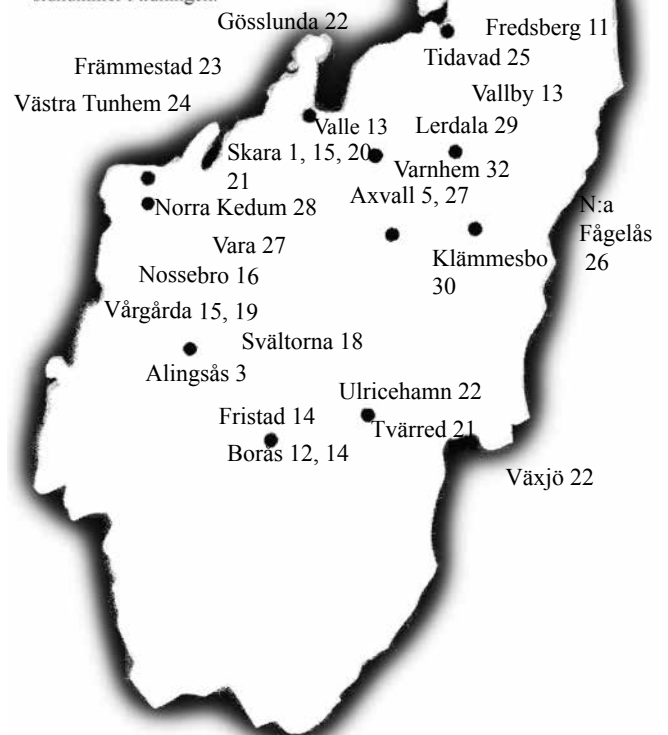
VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete,
natur- och kulturminnesvård.
Medlemstidskrift för
Västergötlands Hembygdsförbund
Årgång 74
Utkommer med 6 nummer per år
Avgift 2019 150:-

Varifrån kommer artiklarna i detta nummer?

Siffrorna på kartan hänvisar till sidnummer i tidningen.

Helt ideellt

Vår tidning är ganska unik. Vi som gör tidningen jobbar helt ideellt. Vi är en redaktionskommitté på tio personer som träffas ett par, tre gånger per år och har samråd om innehållet. Ur den gruppen är vi tre (se sidan 31) som har det direkta ansvaret att det kommer ut sex nr av Västgötabygden per år.

Vill du prenumerera eller har en adressförändring, ring till Eva Mann, telefon 0512-105 50, kontorstid på torsdagar 9–15 eller e-post: vasterg.hembygdsf@telia.com I det här numret är vi 14 skribenter och fotografer som hjälpts åt. Ingen av oss får något arvode, vi gör det för att glädja andra och oss själva.

Ordföranden har ordet!

Maja Hagerman och Landskapsobservatoriet

Maja Hagerman har just kommit ut med en ny bok: Trådarna i väven med underrubriken – På spaning bland minnen och kulturarv i Sverige.

Hon skriver i boken om människor, som berättat om sina hemtrakter – vid exempelvis hembygdsgårdar, bibliotek eller museer. Ett inre ”landskap” av berättande som ständigt förändras. Därför behövs berättelser som fångar in förändringarna. Också ett yttre, fysiskt ”landskap” som förändras med urbanisering och en landsbygd som avfolkas och sakta ”tynar”.

Därför gäller att medverka till att berättelsen om vilka vi är som bor i detta land och hur vår historia, våra gemensamma minnen och vår framtid kan fortsätta att utvecklas i frihet.

Betydelsefullt kulturarv

Vårt kulturarv är viktigt och betydelsefullt. Låt oss i hembygdsrörelsen berätta om historia, bygdeutveckling, sevärdheter, traditioner i fest och arbetsliv, både vad som varit och hur det skulle kunna bli i en framtid!

Maja Hagerman är författare, filmare och hedersdoktor vid Uppsala universitet. Hennes debutbok var I spåren av kungens män, som utkom 1996 och fick Augustpriset.

Hon är krönikör i vår tidning Bygd och Natur och det är väl troligt att vi via den tidningen kan få ett rabatterbudande på hennes nya bok, eftersom den beskriver hembygdsrörelsens själ så väl.

Utvecklingsprojekt

HembygdVäst (Bohusläns, Dalslands, Göteborgs och Västergötlands Hembygdsförbund) har lämnat in en ansökan om ett utvecklingsprojekt, som har många liknelser med Majas bok.

Västra Götalandsregionens museiorganisation Västarrvet har fått medel för en tvåårig uppstart och för att finna organisation och verksamhet för ett Landskapsobservatorium i Västra Götaland. Med som bildare finns, förutom Regionen, Göteborgs universitet och Mariestads kommun. Detta Landskapsobservatorium Västra Götaland blir det första i Sverige.

Nu planerar HembygdVäst att med berättelser från våra hembygder om livet och traditioner och minnen, men även framtidsolkningar, beskriva regionens ”landskap” och utveckling.

Hembygdsrörelsen kan här vitaliseras samtidigt som Landskapsobservatoriet får en bred, folklig förankring. Maja Hagermans bok kan utgöra ett ”rättesnöre” av hur vi tar tillvara berättandet, samtidigt som Västarrvet kommer att sprida ca 30 ”förlagor” bland föreningarna över regionen.

Med detta som grund ämnar vi sprida insamlandet av berättelser ytterligare, för att nå målet med 100 deltagande föreningar.

Men först gäller det att Regionen ger oss klartecken till detta treåriga utvecklingsprojekt.

Starkt årsmöte i Axvall

Det nyligen genomförda årsmötet blev väl inte det mest välprogrammerade som vi i hembygdsförbundet gjort, men vi kan konstatera att föreningarna och distriktet står starkare än på mången god dag.

Vi blir fler och fler föreningar som ansluter sig (vi är nu 226 st) och vi minskar bara marginellt i medlemsantal (60 medlemmar mindre totalt i Västergötland 2017).

Verksamheten är omfattande. Detta visar vår stora årliga enkät, där föreningarna bl a beräknar antalet folkliga arrangemang (2 878 under 2017) och besöks-siffror samt nedlagt ideellt arbete (369 000 timmar under 2017). Siffrorna och verksamheten ökar år för år.

Att vi i hembygdsrörelsen kommer med i Regionens framtidsstrategi 2020–24 är också glädjande. Våra fokusområden med barn och unga, demokratiprocesser samt kulturarvsmål kommer att utvecklas främst i våra kretsar ute i kommunerna. Ortsutveckling samt förvaltande av hembygdsplatser/gårdar finns också med i Regionens kommande kulturstrategi.

Sven-Åke Mökander

Vi möts för att berätta ...

När du är ung är det så mycket som händer runt omkring dig – skolan, den första arbetsplatsen, familjebildning, fritidsintressen och allt annat. Tiden räcker inte till! Allt ska hinnas med. Åren går och dina föräldrar och mor- och farföräldrar blir äldre. Först då blir du kanske varse, att varför frågade jag inte mormor, farfar, moster eller farbror om vad de varit med om. Och varför skriver jag själv inte ner min egen historia, medan jag kommer ihåg den?

I en del skolor får eleverna i uppgift att intervjua sina äldre släktingar och skriva ner deras berättelser. Och skolan på en del orter bjuds in till den lokala hembygdsföreningen.

Vakällan, Locketorp

För tjugofemte året i följd bjöd Waring-Locketorps Hembygdsförening in skolelever från förskolan till sjätte klass till Natur-, kultur- och miljö dagar under två dagar i maj 2019. 630 elever plus lärare deltog vid Vakällan. i Locketorp. Årets tema var Bondeliv.

Granåsskolan, Vargön

Det var två klasser med elever från årskurs sex i Granåsskolan i Vargön som i maj inbjöds till Västra Tunhems Hembygdsförening.

Ordföranden i föreningen, Stig-Åke Andersson, berättar på sidorna 24 och 25 i detta nummer, att aktiviteten är ett led i den inriktning som hembygdsrörelsen har beslutat, att barn och unga är ett fokusområde för hela rörelsen under de närmaste åren.

***Skriv ner dina berättelser
för att dela dem
med framtida generationer ...***

Skrev en berättelse

För omkring femton-tjugo år sedan fann jag i ett antikvariat en hembygdsbok – På Gibsons tid, Människoöden i ett brukssamhälle – författad av Östen Johansson och utgiven på Warne förlag och Föreningen Liv i Sverige 1986. Boken beskriver livet i Jonsered utanför Göteborg. Arbetare, tjänstemän, fotboll, pingpong och bandy och så förstås William Gibson, affärsmannen och industriägaren och dennes familj. En skicklig skotte som först etablerade sig i Göteborg under 1800-talet för att tillsammans med vännen Keiller starta en textilfabrik i Jonsered. Flera generationer Gibson styrde sedan i brukssamhället fram till början av 1950-talet.

Farmors far, C F Lindahl, arbetade på Jonsereds fabriker under en period under andra halvan av 1800-talet.

Ett av mina barnbarn har bott och gått i skolan i Jonsered. Han blev så intresserad av boken att han läste om hembygden och därefter höll han ett föredrag i skolan. På högstadiet i Partille skrev han senare i jagform en dramatiserad historia om livet i Jonsered under förrförra århundradet.

Numera är Jonsereds herrgård en mötesplats för Göteborgs universitet, och det gamla ålderdomshemmet i rött tegel – Franciskusgården – har tagits över av katolska fransiscanermunkar.

Vi drack vårt kaffe på toaletten

och 24 andra berättelser från hundra års arbetsliv med maskinskriverskor, bleckslagare och hemsystrar liksom nya yrken med drönare och datorspel, är en nyutkommen antologi från Arbetets museum i Norrköping. Redaktör är Andreas Nilsson. Titeln på boken är hämtad från undertecknads berättelse om kontorstiden på Pentaverken i Skövde.

På spaning bland minnen och kultur

Maja Hagerman har just kommit ut med en ny bok: Trådarna i väven – På spaning bland minnen och kulturarv i Sverige. Det kan vi läsa om på Sven-Åke Mökanders ordförandesida.

Hon skriver i boken om människor, som berättat om sina hemtrakter – vid exempelvis hembygdsgräddor, bibliotek eller museer.

Monika Moberg Kilefors

Gammal och ung.

Det två år nya Kulturhuset Oden i Skövde 1966. Idag är den lille pojken själv farfar.

Innehållsrik stämmodag i Axvall med seminarier, museibesök och utflykt

Underhållare. En musikgrupp från Västergötlands Spelmansförbund med Björn Restin, Nossebro, Ann-Katrin Hellner, Lerdala, och Kirsten Eggen, Fredrikstad, Norge.

Som alltid höll Västergötlands Hembygdsförbund sin årliga stämma mitt i lövsprickningens tid. I år hölls stämman lördagen den 11 maj och platsen var Axevalla folkhögskola på Axevalla hed, den gamla exercisplatsen för Skaraborgs regemente.

157 ombud för anslutna hembygdsföreningar registrerades och fick sedan kaffe och smörgås. Förhandlingarna började redan kl 9.00. Ola Wirtberg, ledamot av styrelsen för Axevalla folkhögskola och ordförande i Norra Billings Hembygdsförening hälsade välkommen och berättade om folkhögskolans historia. Den startade i Stenstorp 1873 och flyttade sedan till Axvall, när byggnaderna blev tomma efter regementstiden.

Ordföranden i Västergötlands Hembygdsförbund, Sven-Åke Mökander, nämnde sedan något om den enkät om verksamheten, som gått ut till hembygdsföreningarna. 369 000 arbetstimmar har lagts ner av ideella medarbetare, och lika många besökande har kommit till föreningarnas arrangemang under ett år. Ett tjugotal hembygdslokaler har startats, och det går då lättare att kommunicera och få ut information.

Sveriges Hembygdsförbund har under året tre fokusområden, **Barn och ungdom, Demokrati och Kulturmiljö**. Det blir framöver mer samarbete med Västarrvet, bl a om Europeiska Landskapskonventionen och en vitalisering av hembygdsföreningarna. Kulturstrategin inom Västra Götalandsregionen kommer också att handla om kulturarvet och hembygdsrörelsen, som har en stark position. Hembygdsarbetet är just nu på fram-marsch,

Efter parentation över bortgångna medlemmar, bland dem styrelseledamoten Jan Henry Svensson från Tvärred, sjöngs traditionsenligt Hymn till Västergötland. Musikgruppen från Västergötlands Spelmansförbund avtackades. Den hade underhållit före förhandlingarna och bestod av Kirsten Eggen, Fredrikstad, Norge, Ann-Katrin Hellner, Lerdala och Björn Restin, Nossebro.

Verksamhet

Till ordförande för dagens förhandlingar valdes Gillis Hellberg och till sekreterare Ingrid Öhlund. Styrelsens verksamhetsberättelse föredrogs och visade på fram-

Över 200 personer deltog i årsmötesförhandlingar, seminarier och utflykter.

gångsrika ansträngningar för att göra hembygdsrörelsen och dess verksamhet känd. Det bildades 1954 och är SHF:s största förbund. De största föreningarna är Gudhemsbygdens Hembygdsförening, Fristads Hembygdsförening och Sätilla Hembygdsförening. Kommunikation med e-post eftersträvas, och nyhetsbrev skickas ut till alla medlemmar.

Samarbetet med Västarvet utökas, bl a med Forum Pilgrimsled. En jubileumsmässa i Skara blir även regionalt arrangemang. En försöksverksamhet planeras med ett landskapsobservatorium. Ett Leader-projekt om föreningar, pliktleveranser och ISBN-märkning har under året startats av Bo Björklund. Projekt med ortsutveckling är på gång i bl a Lidköping, Essunga och Udenäsbygden.

Ljungsarps Hembygdsförening hade inlämnat en motion om hussvampsangrepp och fick årsstämman att gå vidare med frågan till SHF. Laila Andersson och Aina Svenningsson fick dessutom ta emot ett försenat föreningsdiplom för sitt 50-årsjubileum 2018.

Ekonomi

Ekonomi är i balans, och kassören Tommy Kroon gav en prognos inför nästa verksamhetsår. Intäkter är medlemsavgifter, prenumerationsavgifter och bidrag från regionen. Verksamhetsåret gav ett positivt resultat på 26 811 kronor.

Ökad användning av e-post ger möjligheter att kapa kostnader för posthantering. Samarbetet med Västra Götalandsregionen leder förhoppningsvis till ökade bidrag, när hembygdsföreningarnas insatser dokumenteras i enkäter och på andra sätt. Nya satsningar kan ge nya bidrag.

Årsavgiften för år 2020 beslöts vara oförändrad, alltså 20 kronor per medlem. Av dem går 13 kronor till SHF och 7 kronor till VHF.

Val av styrelse

Så var det dags för val. Valberedningens ordförande Mona Lorentzson föreslog omval av ordföranden Sven-Åke Mökander och övriga styrelsemedlemmar Ingrid Zackrisson, Tostared, Ingrid Öhlund, Södra Ving, Bengt-Göran Ferm, Mullsjö, Tommy Kroon, Skara och Jan-Olof Berglund, Odensåker samt fyllnadsval av Ola Wirtberg, Lerdala. Kvar i styrelsen ytterligare ett år är Tage Brolin, Torwald Åberg, Lars-Erik Kullenwall och Stig-Åke Andersson.

Styrelsesuppleanterna Rolf Larsson, Saleby, Björn Andersson, Våring, Ulla Henningson, Fredsberg och Barbro Svensson, Långared, omvaldes och Evy Andersson, Mjöbäck, nyvaldes.

Valberedning är Mona Lorentzson, Lödöse, sammankallande, Gerd Eriksson, Kinna, Bertil Karlsson, Lidköping, Lennart Claesson, Äspered och Rolf Lundin, Gäsene.

Peter Backenfall, Herrljunga, ordförande i förra Årets Hembygdsförening, delade ut priset i år till Skara Gille. Herrljunga Hembygdsförening fick dessutom andra pris i årets medlemsvärvtävling.

Morgan Nilsson, ordförande i Historieforum Västra Götaland, informerade bl a om ett seminarium i Skövde och arkeologiska utgrävningar i Sexdrega.

Motion

Ljungsarps Hembygdsförening hade inlämnat en motion om att hussvampsangrepp bör ingå i hembygdsförsäkringen eller att det framgår att föreningarna kan teckna ett tillägg, där hussvampsangrepp ingår och att motionen vidarebefordras till SHF:s årsstämma.

Stämman biföll kravet att motionen skulle sändas vidare till SHF:s årsstämma. Det meddelades senare från styrelsen att en arbetsgrupp från VHF kommer att ha möte med SHF:s försäkringsråd och med Länsförsäkringars kontor i Varberg angående motionen om hussvamp. Motionen kan då komma till SHF:s stämma 2020.

Försäkringar

Stig-Åke Andersson talade om hembygdsförsäkringen och kampanjen Säker Föreningsgård. Varje hembygdsförening kan genom sina representanter genomgå en utbildning för att göra hembygdsgården säkrare, när det gäller t ex brand, vattenskada och inbrott. Föreningen får då certifiering och en check som kan utnyttjas vid självrisk.

Västgötabygden

Monika Moberg Kilefors och Ann-Britt Boman informerade om Västgötabygden och menade, att den är ett sätt att göra hembygd rörelsen synlig. Tidningen görs helt ideellt, och hembygdsföreningarna medverkar själva med bidrag.

Hyssna Hembygdsförening fick första pris i årets medlemsvärvtävling. Priset togs emot av Birgit Olsson (bilden) och Börje Ohlsson.

Övriga frågor

Morgan Nilsson, ordförande i Historieforum Västra Götaland, informerade om ett seminarium på Skövde Högskola om kristnandet av Sverige och Olof Skötkonung. Jonathan Lindström medverkar. Historieforum har reagerat mot den ensidiga beskrivningen av Sveriges vikingatid i ett TV-program av Jonathan Lindström, och seminariet är ett resultat av agerandet.

Vidare informerade Morgan Nilsson om nyupptäckta fynd vid arkeologiska utgrävningar i Sexdrega- och

Tengelandsstipendiat. Tore Hartung, Mariestad, längst fram till höger på bild, blev årets stipendiat. Han har under många år skrivit artiklar och recensioner från Västergötland och då speciellt från Lidköping.

Svenljunga-området av grunder till långhus från järnåldern. Ett av husen är 40 x 9 meter.

Ordföranden Sven-Åke Mökander avtackade ordföranden och sekreteraren för mötet, och därefter inbjöd ordföranden i Bollebygds Hembygdsförening Leif Karlsson till stämma i Bollebygd år 2020.

Årets Hembygdsförening

Skara Gille utsågs till Årets Hembygdsförening. Föreningen har en allsidig och engagerande verksamhet och har fyllt 70 år. Det har firats genom ett rikt program med mer än 70 aktiviteter, t ex stadsvandringar, hembygds-mässa och kakkalas. Peter Backenfall, ordförande i Herrljunga Hembygdsförening, som blev Årets Hembygdsförening i Sverige förra året, delade ut priset.

Året Hembygdsbok – Rydaboken. Anna-Kajsa Andersson och Mona Köpsén, Ryda Hembygdsförening, tog emot utmärkelsen Årets Hembygdsbok.

Årets hembygdsbok

Årets Hembygdsbok blev Rydaboken, och Ann-Britt Boman delade ut priset till Ryda Hembygdsförening. I Rydaboken möter vi levande landsbygd i vår tid. För den som levt större delen av sitt liv under senare delen av 1900-talet blir det många igenkännande leenden, och det känns bra, att denna tid har dokumenterats på ett intresseväckande och överskådligt sätt.

Tengelandsstipendiet

Tengelandsstipendiet gick till Tore Hartung, Mariestad. Han har i många år skrivit artiklar och recensioner från Västergötland med främsta inriktning på Lidköping. Vidare har han skrivit böcker om Lidköpings gatunamn och Lidköping under 100 år och medverkat i radioprogram som **Tankar från hängmattan**.

I sitt tacktal berättade han, att Västerbottensosten kommer från Västergötland!

Ordförande Sven-Åke Mökander uttalade som avslutning förbundets tack till Eva Mann på kansliet i Vara, som på ett förtjänstfullt sätt sköter om den praktiska delen av administrationen. Därefter förklarades stämman avslutad.

Garnisonsmuseet

Efter förhandlingarna vid stämman berättade Björn Lippold på Garnisonsmuseet om Axevalla hed och Centrala Soldatregistret. Där finns det över 500 000 soldater från hela Sverige, och man kan söka sina anor bland soldaterna i registret. De knektar som utbildades inom sjukvård var ofta de enda sjukvårdskunniga i socknen och anlätades flitigt.

Deltagarna indelades i två grupper, så att den ena gruppen kunde besöka museet och den andra gruppen kunde äta lunch, som serverades snabbt och effektivt.

Seminarier

De efterföljande fyra seminarierna handlade om arbetet med barn och ungdom, ortsutveckling, Norra Billings Hembygdsförenings skogsmuseum och textilkonstnärinnan Agda Österbergs ateljé i Varnhem. Kent Friman från Skarke-Varnhems Hembygdsförening föreläste om Agda Österberg.

Lena Gustafsson, Södra Härene, berättade om Vuxenskolorns projekt med att bilda avdelningar av Vi Unga. Torwald Åberg berättade sedan om Kinnekulleprojektet Berättelser längs Kinnekulle-banan. Det är ett möte mellan generationer, berättelser och ny digital teknik. Projektledare är Märta Gustafsson på Innovatum i Trollhättan.

Skogsmuseet på Remningstorp

Ola Wirtberg, ordförande i Norra Billings Hembygdsförening berättade i ett senare seminarium om arbetet med att rädda det som fanns på Sparresätters skogsbruksskola, när den lade ner verksamheten efter 50 år. Nu har föreningen fått hyra ett magasin på Remningstorps gård och flyttat alla föremål dit. Museet invigdes den 10 maj 2018. Föreningen hade förut bara en gårdsmedja på Sparresäter, men nu har man utställningar som **Från frö till avverkad skog**. Ett unikt föremål är en lång kottstege för att plocka ner tallkottar till frö. Arbetet fortsätter med anläggandet av naturstigar och en bok om Sparresätterskolans historia.

Skogsmuseet på Remningstorp. Ola Wirtberg, ordförande i Norra Billings Hembygdsförening berättade om det.

Kata gård

Den sista programpunkten under den innehållsrika dagen och kanske höjdpunkten var besöket på Kata gård i Varnhem. Maria Wretemark, som lett utgrävningen, var kunnig och insiktsfull guide, och vi fick en överblick av bygdens historia och Varnhems roll i den. På 1000-ta-

Vi Unga. Lena Gustafsson, ordförande för Södra Härene Hembygdsförening, berättade om Studieförbundet Vuxenskolorns projekt att bilda avdelningar av Vi Unga.

let, då stenkyrkan byggdes, var västra Sverige troligen del av det stora danska väldet runt Nordsjön, och Kettil på Kata gård var kanske i England som en av den danske kungens män. Vikingatida silverskatter har hittats som kanske var en del av danagälden. England var kristet, och de tidiga kristna kyrkorna var påverkade av det engelska byggnadsättet.

Efter besöket på Kata gård fanns det möjlighet att vara med om en konsert i Varnhems ståtliga klosterkyrka, som avslutning på en mycket innehållsrik dag.

*Text: Ann-Britt Boman
Foto: Monika Moberg Kilefors*

Kata gård. En modell av en av de första kyrkorna i Varnhem.

Presidiet. Ingrid Öhlund, årsmötessekreterare, Gillis Hellberg, årsmötesordförande och Sven-Åke Mökander, bisittare och VHF:s ordförande.

Informationsbord. Information gavs om pliktexemplar och sådant material som Kungliga biblioteket tar emot rörande kulturarvet. På bilden ses Bo Björklund med sin bok **Göta Älvdalen, Berättelser och bilder** och Bernt Johansson, som tillsammans med Bo skapar ordning och reda i Skepplanda Hembygdsförenings samlingar av dokument och fotografier.

Årsstämma 2020 i Bollebygd. Leif Karlsson, ordförande i Bollebygds Hembygds- och Fornminnesförening hälsar välkommen till Bollebygd nästa år.

Den ultimata ortsutvecklingen

Mia Gustavsson-Jansson från Studieförbundet Vuxenskolan beskrev i ett seminarium på Axevalla Folkhögskola ett samarbetsprojekt med Bygdegårdarna, Hela Sverige ska Leva och Västergötlands Hembygdsförbund om landsbygds- och ortsförbättringar. Finansiär: Leader Nordvästra Skaraborg.

SV har dragit igång en kurs för att utveckla småorter och lokalsamhällen runt om i Skaraborg.

Man vänder sig till eldsjälarna, alla som har ett allmänt intresse för orts- och landsbygdsutveckling och som vill lära sig mer om hur man kan arbeta med utveckling, samverkan och projekt.

Koncentration. Stämmoförhandlingar pågår.

Över 500 år mellan Tyve och Tuva

Som släkttforskare får jag inte sällan riktiga aha-upplevelser. Som när jag fann min hittills allra tidigaste ana, Tyve Carlsson, född på 1480-talet, i en släkthistoria, skriven av Oscar Fredrik Strokirk – Kultur- och personhistoriska anteckningar/Projekt Runeberg för omkring ett hundra år sedan. Det är en mångsidig, tättskriven krönika över släkten Engelbrektson.

Enligt Strokirk var Tyve Carlsson troligen född i Viken, i norra Bohuslän, som tillhörde Norge på 1480-talet. Tyve tog sig senare i livet, troligtvis via Värmland, till norra Västergötlands då ”skogigaste bygd” – Fredsberg, idag tillhörande Töreboda kommun.

Tyve flydde på grund av religionsförföljelser och kom 1530 till Skaraborg. Strokirk uppger att Tyve var en välbärgad man, men Tyves fru nämns inte, kanske var hon redan avliden innan flytten till Fredsberg.

Med hjälp av sina tjänare och sina båda söner Bengt och Gösta (Gustaf) ”begannte nyoldarens yxa att låta höra sig”. Redan efter fyra år kunde Tyve och familjen besitta många tunnland, odlad bördig jord och ett hem.

Gården kallades Tomten, då man trodde att tomtarna hjälpt till att bygga upp den.

Strokirk säger sig ha hämtat uppgifterna i Fredsbergs kyrkoböcker. En del uppgifter i Strokirks berättelse får man ta med en nypa salt, särskilt födelse- och dödsår för vissa av släktens medlemmar.

Själv har jag forskat om släkten Engelbrektson från 1700-talet och framåt enligt husförhørs- och andra längder.

Släkten Engelbrektson

Mormors mormor, Augusta Charlotta Engelbrektson, var född i Storegården, Hova, år 1828. Hon var äldsta barnet till bonden Gustaf Engelbrektson och hans hustru Anna Chatarina Nilsson.

Dottern Augusta gifte sig med bonden och gästgivaren Carl Johan Andersson, i Valla Sörgården, Fägre, men hon dog ung i början av 1860-talet liksom tidigare flera av parets barn.

Tyve och Tuva

Innan jag tar läsarna tillbaka till 1500-talet och Tyve, måste jag förklara rubriken. Tyve är som sagt, vad jag tror, min hittills äldsta ana, och ettåriga Tuva är min än så länge yngsta släkting och mitt minsta barnbarnsbarn.

Katolicismen och Dackefejden

Det katolska väldet bröts 1527 i Västerås. Kanske har detta något att göra med Tyves flykt till Skaraborg.

Under elva år levde Tyve och hans söner lyckliga, men så kom olycksåren på 1540-talet.

”Genom påbud och förordningar, hvilka våldsamt ingrepp i de fria skatteböndernas eganderätt, uppstod bland allmogon en dof förbittring och ett jäsande missnöje mot Gustav I Vasa.”

Vasakungen hade börjat hävda att kronan var den ursprungliga ägaren till Sveriges jord. Den enskilde innehade sin jord endast som lån eller arrende av kronan.

Missnöje uppstod bl a i Smålands gränsbefolkning mot Skåne och Blekinge, men det spred sig även till Östergötland och östra Västergötland.

Folket retade sig på förbudet att avyttra sina oxar samt påbudet att de skulle lämna sina arborst till kungens fogdar och befallningsmän.

Underblåsta av katolska präster och med understöd av Gustaf Vasas fiender i Tyskland som den tyske kejsaren, hansastaden Lübeck med flera utbröt våldsamma oroligheter i Småland. Nils Dacke blev ledaren. Upproret 1542 kuvades 1543.

Till Tyve Carlssons lugna hem spred sig även villoläran. Mot faderns vilja deltog båda sönerna, Bengt och Gösta, i upproret. Äldste sonen Bengt, blev tillfångtagen, satt i fängelse och slutligen halshuggen.

Brodern Gösta återvände moloken hem med det tragiska budet att Bengt var död. Detta grep fadern Tyve så hårt att han blev sjuk och avled efter några dagar. Gösta (Gustaf) Tuveesson ärvde gården Tomten. Han fattade ett beslut att bli en bättre man och det lyckades tydligen.

1547 härjades gården av en brand, men efter två år var den åter uppbyggd. Gustaf gifte sig med lagmannen Eric Gladas enda dotter, den sköna jungfrun Edla Sofia. I äktenskapet föddes fyra barn.

Gustaf Tuveesson gick bort 1575 och hustrun 1578. Tomten övertogs av sonen Carl Gustafsson. Han köpte till jord och lyckades skapa bördig åker av den oländiga och steniga skogsmarken.

Träla-stovor

Carl var i denna trakt den förste, som inrättade så kallade Träla-stovor, dvs mindre stugor med något uppodlad jord och betesmark. Husfolket i stovorna benämndes trälar, och var gifta dagkarlar, men de var inga livegna trälar som i södra Europa (enligt Strokirk) utan troligen mer som senare tiders torpare.

En damm vid Fredsbergs kyrka. På andra sidan vägen är den gård belägen, kallad Tomten, med anor från 1600-talet. Var den ursprungliga gården låg är okänt.

Vid sin död i början av 1600-talet hade Carl utökat gårdens arealer stort. Carl gifte sig 1580 med prästdottern i Hova, Ingeborg Magnidotter. De fick tre döttrar Gustafva, Lovisa Margareta samt Ingeborg Constantia. Mellandottern dog tidigt. Den yngsta gifte sig med kanken i Skara, Sven Christersson, och de flyttade till Danmark. Vid en insamling som hölls för anskaffande av en ny predikstol i Fredsbergs kyrka var paret Christersson frikostiga och skänkte 100 mark koppar till kyrkan.

Föreningsdag

Textil nära livet

Lördagen den 12 oktober
09.00–16.00

Textilmuseet i Borås

Det kommer att hållas föredrag om –
Textil som pedagogisk integrationsmetod
Hur tar vi hand om våra textilier,
även hur vi skyddar och stödjer
vid utställningar

Dra stugan till fest,
hemmets textilier förr,
Dräktparad, samt möjligheter att se
de pågående utställningarna.

Textil nära livet arrangeras av Textilmuseet,
Västarvet Slöjd, Studieförbundet Vuxenskolan
och Västergötlands Hembygdsförbund.
Mer information i nästa nr av Västgötabygden.

Ingrid Zackrisson, Västergötlands Hembygdsförbund

Carls äldsta dotter Gustafva och hennes man Fredrik Jonsson, bondson från Fägre, övertog Tomten. Paret fick tolv barn. Några av barnen dog förmodligen i unga år. Nämnas kan sonen Jonas Magnus, född 1617, som fjortonårig inskrevs som trumslagare vid Gustaf II Adolfs fälttåg i Tyskland, men han stupade 1639 vid Chemnitz under Banérs befäl.

Fredriks och Gustavas äldste son, Johan David, gifte sig med Sara Fredrica Rålén, dotter till häradsdomaren Carl B Rålén, och de flyttade till hennes släktgård, någonstans i Västergötland.

Efter Fredrik Jonssons död övertogs Tomten därför av andre sonen Erik Vilhelm Fredrikson, men denne dog redan 1657 vid 51 års ålder, skjuten av våda vid en björnjakt. Han var gift med en kantorsänka i Fredsberg. Deras minderårige son Sven Sune Eriksson blev näste ägare. Omkring 1662 utbröt en kraftig skogsbrand, och gården fick åter uppbyggas, men nu större och på ett nytt ställe, på en kulle med vida utsikt över nejden, i närheten av platsen där numera Fredsbergs kyrka från 1800-talet är belägen.

Släktgården i annan ägo

Fram till slutet av 1700-talet hade en rad spännande händelser inträffat, som blir för mycket att ta upp här.

Gården hade då varit i släktens ägo i närmare 270 år, men dåvarande ägaren Engelbert eller Engelbrekt Svensson kunde inte ha kvar Tomten.

Gustaf Engelbrektson, yngsta sonen till Engelbrekt Svensson, föddes 1800 i Storegården, Hova. Gustaf och hans hustru fick fem söner och fem döttrar. Sönerna, utom den äldste som dog som barn, erhöll högre utbildning, medan döttrarna fick nöja sig med giftermål med män som kunde försörja dem.

Monika Moberg Kilefors

I boa' förr i tia

- Och vad vill du ha, lille vän?
- En tockerdrecka
- Handelsmannen hämtar en sockerdricka i källaren.
- Önskar du något mer?
- Å så sa ja ha en till
- Handelsmannen hämtar en sockerdricka till.
- Nä, ja vell ha en till.
- Nu börjar handelsmannen bli lite irriterad.
- Kan du inte tala om hur många sockerdricka du vill ha på en gång?
- Ja vell ente ha nån mer tockerdrecka, ja vell ha ena till, ena till mä häve och jompa på!

Blommande Vallehistoria

I 36 år har hembygdsföreningen i Eggby, Istrum och Öglunda gett ut en tidning med det poetiska namnet Körbärsblomman. Fyra gånger om året i allmänhet, om jag förstått rätt, har man speglat livet här i Valle förr och nu. Redaktör är Hjördis Lundberg.

I nummer två för 2019 figurerar Äggby flitigt, och Äggby är förstås den gamla stavningen på dagens Eggby. I ett tidigare nummer skrev Camilla Ek om kontroversen mellan hovrättsrådet Johan Fredrik de Bruce och sockenmännen i Eggby beträffande en altartavla, som beställts till Eggby kyrka. Trots de Bruces protester köptes tavlan och kan fortfarande ses i kyrkan.

Nu visar Pelle Räf efter forskning att de Bruce inte alls alltid var så gnällig som det kunde verka då. 1788 såg han till att Patriotiska Sällskapet tilldelade pigan Catharina Svensdotter på Ölanda en silverkedja för 15 års berömlig tjänst och därutöver. Överlämnandet skedde i Eggby kyrka och pigan var säkert mycket stolt, men hon gladdes säkert också åt att hon tydligen utlovades underhåll till döddagar, ett slags tidig tjänstepension alltså.

Eggby kyrka figurerar också på några av de bilder som prästen Johan Gustaf Thun ritade och samlade i ett skissblock med den anspråkslösa titeln För ro skull.

Sven-Olof Ask berättar om Thun och hans bilder,

Äggby som det såg ut i början av 1800-talet enligt prästen J G Thun.

medan Morgan Johansson på teckningen här försöker lokalisera sig i bygden. Det är inte lätt, men huset med de många fönstren framför kyrkan kan vara skolan. Lättare har Morgan Johansson att orientera sig och berätta om bygderna på Emtens stränder.

Håkan Millton skildrar slakten i text och bilder och så hyllas två 80-åringar som hör till hembygdsföreningens mångåriga stöttepelare, Kerstin Fransson och Stig Karlsson. Dessutom kan man förstås läsa och se åtskilligt från livet i bygden just nu. Som i 36 år nu.

Hans Menzing

Vallby Sörgården tio år som kulturresevat

I juni 2009 invigdes Vallby Sörgården i Götlunda, några mil norr om Skövde, som Skaraborgs första kulturresevat. Dåvarande landshövdingen Lars Bäckström (det övre fotot) förrättade invigningen. Som synes på bilden så fick han en räfsa av Göran Lundh, f d museichef i Skövde och 2009 aktiv i Vallby Sörgården.

Nedan ses Margret Andersson, dåvarande ordföranden i Tidanbygdens Hembygdsförening. Vallby Sörgården ägs gemensamt av hembygdsföreningarna i Tidan och Varing-Locketorp.

Under hela sommaren 2019 pågår aktiviteter vid Vallby Sörgården, och den 16 juni är det stort jubileum. Landshövding Anders Danielsson och Länsstyrelsen med flera medverkar. Fram till och med Skördefesten den 28 september finns tillfällen till besök. Det finns flera sidor på internet om Vallby Sörgården. Sök där!

Monika Moberg Kilefors

Kyrkan minst 800 år äldre än Fristad

Fristad ligger långt från sin kyrka, här på en teckning av Ernst Wennergren från 1800-talet.

Varför ligger Fristads kyrka så långt från Fristad? Den frågan ställs ibland, skriver Ann-Britt Boman i tidningen Fristadsbygden 2019. Gammalt och nytt. I själva verket är det tvärtom. Kyrkan är kanske tusen år, minst 800 år, äldre än Fristad. Vägen på åsen ovanför Viskan är urgammal och här bosatte man sig. Fristad är en senare historia.

Tidskriften på 60 sidor i A4-format ges ut av Fristads Hembygdsförening med en redaktionskommitté bestående av Ann-Britt Boman, Anna Stensson, Wi-
viann Bergsten, Birgit Gustafsson och Olof Stensson. Och som vanligt kan de berätta massor, inte bara om

vad som hänt under det gångna året, utan om hur bygden formats till vad den är. Detta är årgång 42 av tidningen.

2018 firade Högstadieskolan i Fristad sitt 50-årsjubileum och 2019 fyller Gula skolan 80 år. Det uppmärksammas här i en rad artiklar som går tillbaka på 1800-talet med en trevande start. Nuvarande Musikens hus är för övrigt den äldsta skolan från 1861.

Till en början flyttade undervisningen runt, och lärandet sköttes av klockare. Det dröjde innan det kom utbildade lärare och fasta skolbyggnader. Men de har förstås sedan blivit många under åren. Många både byggnader och lärare presenteras, en del profiler i samhället. Och vi kan också läsa att den obligatoriska skolan inte alltid var helt välkommen, främst var det förstås kostnaderna man oroade sig över. Många elever ger också sin bild av undervisningen.

Här kan vi också läsa om begravnings seder genom tiderna, Vänga likvagn och dramatik vid ting i Fristad. Allt kompletteras med massor av gamla och nya bilder, de nya i färg. Tidningen fortsätter sitt viktiga arbete med att spegla bygdens utveckling på olika områden.

I nästa nummer kommer man tillbaka till skoltemat. Bygden är ju bland annat känd för sin folkhögskola.

Hans Menzing

Husförhör i Borås

**Folke Elbornsson framträder under Släktforskar-
dagarna i Borås lördagen den 24 augusti.**

Folke Elbornsson, f d kyrkoherde och prost i Slöta, Falköpings kommun, har under många år framträtt på hembygdsmöten och liknande och berättat om husförhör. Han brukar även hålla ett husförhör med deltagarna så som det kan ha gått tillväga på 1800-talet. Folke vidtalar några personer i förväg, som får spela med.

1596 beslöt Uppsala domkapitel om förhör av allmogen i alla Sveriges socknar. Enligt 1686 års kyrkolag och konventikelplakatet från 1726 var prästerna skyldiga att rotevis genomföra förhör varje år. År 1888 upphävdes förordningen. Därefter frivilliga husförhör.

Monika Moberg Kilefors

Högtflygande planer i Vårgårda

Bröderna Lindblad från Kvinnestad har blivit berömda för Autoliv i Vårgårda, men framför allt brodern Stig hade ännu mer högtflygande idéer. I slutet av 60-talet bestämde han sig för att bygga egna flygplan.

Det visade sig att han och andra bröder på plats inte hann med detta tidsödande arbete, så Stig övertalade brodern Sven-Olof att lämna det förmodligen tryggare jobbet som slöjdlärare och istället ta huvudansvaret för bygget av ett flygplan.

Det blev tre års heltidsarbete, men det resulterade i ett vackert flygande plan. Det fanns kontrakt på ytterligare två, men de jobben fick lämnas bort. Andra satsningar ansågs tydligen viktigare.

Det är Leif Brunnegård som i Svältornas fornminnesförenings årsskrift för 2019 berättar om Kvinnestadsbröderna som byggde flygplan. Och även om Kvinnestad är en liten ort numera så finns det mycket att läsa därifrån. För som Brunnegård konstaterar i en annan artikel, Kvinnestad dog inte ut trots bland annat skjutbanans utvidgning.

Så kan Bjarne Segerström berätta barndomsminnen om livet på Stockabo på 1940-talet, ett liv djupt rotat i bondearbetet. Och lustigt nog berättar han om lekkamraterna i granngården, det var just bröderna Lindblad med bland andra Sven-Olof som blev flygplansbyggare.

Stefan Samuelsson skildrar tiden när alla köpte tyger hos Grut-Epa, tygaffären i Grutlanda, Kvinnestad. Hemvårdarinnor, hemsystrar och andra eldsjälur i byg-

Made in Vårgårda. BA4B tillverkades i Vårgårda. Här på en tur över Hjälmarens. Foto: Privat.

den presenteras också liksom mängder av andra minnen från förr och nu. Dagens verksamhet i hembygdsföreningen får förstås stor plats.

Leif Brunnegård är redaktör för skriften på 44 sidor med massor av bilder i svartvitt och färg.

Hans Menzing

Västergötlands museum 100 år

Den 28 maj 2019 firade Västergötlands museum sin 100-årsdag. Gå gärna in på museets hemsida och läs om deras omfattande program och utställningar.

Sommarens stora utställning på museet är skapad av konstnären Henrik Allert. Han arbetar med masker och ansikten, både mänskliga och djuriska, oftast gestaltade i kraftfulla former i lera. I utställningen visas också Henrik Allerts grafik, måleri och glaskonst och vi möter några verk av hans livskamrat Gerd Allert.

Allerts utställning invigs söndagen den 23 juni.

Skara Biodlarförening sköter bigården i Fornbyn. Tisdagskvällar maj–augusti från kl 18 finns biodlare i bigården.

Skara Fornby. Händenestugan. I Fornbyn finner du ett 30-tal byggnader från hela Västergötland som flyttats hit för att ge en bild av det gamla bondesamhället. Mitt i centrala Skara kan du besöka en lanthandel, smedja, torp, ladugård och ett härbärke. Foto: Monika Moberg Kilefors

Lindy Malm

har många strängar på sin lyra

Itretton år har Lindy Malm i Nossebro sett till att Västgötabygden blir så fin som möjligt. Det är Lindy som är vår kontaktperson på tryckeriet. I snart fyrtio år har han också hjälpt många hembygdsföreningar att ge ut en skrift om hembygden. Ett jobb som han gillar och som gett honom många härliga kontakter.

Lindy växte upp på ett litet torpställe i Ulvstorp tillsammans med mamma, mormor och morfar. Han gick sex år i folkskolan, tog realexamen i Vara och studentexamen i Lidköping. Något speciellt drömyrke hade han inte som barn, men som alla andra grabbar fanns väl både lastbilschaufför och lokförare i tankarna. Hans olika jobb genom livet handlar mest om tillfälligheter. Under skolåren blev det naturligtvis lite sommarjobb på olika företag.

Lindys första riktiga jobb var på Levene såg. Där började han direkt efter studenten och var kvar tills det var dags att rycka in i lumpen.

Lärde sig ryska

Våren 1973 var det dags att rycka in i militärtjänst och utbildningen höll på i 15 månader. Under tolv månader utbildades han till tolk och lärde sig ryska. Från att inte ha kunnat ett enda ord ryska, pratade han ryska flytande efter utbildningen. När militärlivet var över hade det av bara farten blivit 40 universitetspoäng i ryska. Efter militärtjänsten blev det ytterligare lite ryska och en del andra universitetskurser.

Hüllerts i Vara hade blivit generalagent för ett ryskt traktorföretag. De behövde hjälp med översättning av broschyrer till svenska och Lindy fick en förfrågan om han var intresserad av jobbet och han tackade ja. Men det blev översättningar även från andra språk.

I samma veva blev det aktuellt för Hüllerts att datorisera företaget och det blev också ett jobb för Lindy.

Svärfar lockade

I Nossebro drev svärfar, Hasse Rydin, ett tryckeri och där började man också datorisera företaget och då ville Rydin ha hjälp och erbjöd Lindy ett jobb. I oktober 1982 flyttade Lindy över till Nossebro. Lindy fick börja med att lära sig den gamla sortens typografjobb för datoriseringen hade knappt kommit i gång.

Vad tryckte ni?

På Rydins tryckte man allt från enkla små visitkort till tjocka böcker. När datoriseringen började gick det steg-

vis med utvecklingen under nästan tio år. Till att börja med skrev man in alla texter i datorn på tryckeriet. Skulle det vara en bild med i texten kunde man till att börja med inte lägga in den i datorn, det var fortfarande ett hantverk.

I början av 1980-talet var en dator inget man hade på vanliga företag eller i hemmen. I bästa fall fick tryckeriet manus som var maskinskrivna, men det kom också många handskrivna och det var inte alltid så lätt att tyda. Alla texter måste man skriva om på tryckeriet.

I början av 1990-talet kom datorn in på allvar både i företag och för privatpersoner. Utvecklingen gick snabbt

Profilen

och efter några år började man kunna skicka över sitt manus direkt till tryckeriet digitalt.

Beundrar hembygdsskribenter

När jag 2006 blev ansvarig för layout och redigering av Västgötabygden var det praktiskt att återgå att trycka tidningen hos Rydins i Nossebro. Och då fick jag lära känna Lindy och vi blev ganska snabbt goda vänner. Det dröjde inte länge innan jag förstod att Lindy var fascinerad över det arbete som alla hembygdsskribenter gör. Enligt Lindys uppfattning får hembygdsforskarna alldeles för liten uppskattning för den källforskning som görs ute i föreningarna. Att berätta om sin hembygds historia, om personligheter och om verksamheter kan inte nog värderas.

Lindy har gjort allt från små häften till tjocka böcker. Under åren har han berättat för mig om många underbara människor han fått lära känna. För mig har det blivit så stimulerande att få hjälpa till att göra en fin bok om en hemsocken, säger Lindy, när vi sitter och pratar inför den här artikeln. En hembygdsbok innehåller ofta gamla bilder som inte är av så hög kvalitet, då är det roligt att med datorns hjälp göra bilden bättre. När man kanske har hållit på i flera år att dokumentera sin hembygd, då tycker jag att jag vill hjälpa till med min erfarenhet så slutresultatet blir så bra som möjligt.

Flytten till Vårgårda

År 2012 såldes Rydins Tryckeri till Princo Vårgårda Tryckeri och 2015 flyttades hela verksamheten till lokalerna i Vårgårda. Numera ägs företaget av Åtta.45 Info-

På jobbet. Lindy har varit med om en spännande utveckling inom tryckeribranschen.

media i Vårgårda. Allt förarbete görs i Vårgårda, och där sker också viss tryckning, men de större jobben trycks numera i Stockholm.

Mycket musik

Även Lindy hinner med lite fritidssysselsättning. Svärfar Hasse lärde Lindy och hans fru Annika att spela golf och nu blir det då och då en golfgrunda med frun antingen på en bana i närheten eller rent av i Spanien.

Rätt ofta byts golfklubban ut mot gitarren. I början av den musikaliska karriären handlade det om dansmusik, men så småningom blev det en annan typ av musik. Att få spela i den lilla gruppen är det som Lindy gillar bäst. Han finns med i olika konstellationer med olika vänner. Att få glädja andra och samtidigt få en fin upplevelse själv, tycker Lindy är fantastiskt.

Essunga kommuns kulturstipendium

På vårkanten fick Lindy ett trevligt telefonsamtal från kommunen. Han hade tilldelats kommunens kulturstipendium för 2018, och det delades med Aina Falkås. För både Aina och Lindy handlar det om ett erkännande för deras musikaliska insatser i kommunen. Stipendiet utdelades i samband med Nationaldagsfirandet i Nossebro. Men som en liten extra bonus får alltid mottagaren av Kulturstipendiet hålla vårtalet i Essunga på Valborgsmässoafton, det har ledamöterna i Essunga Hembygdsförening bestämt! Aina och Lindy skulle alltså dela på uppgiften. Aina höll ett kort tal och så sjöng de en låt som Aina skrivit, som heter Vår. Lindy funderade på att läsa en vårdikt av någon västgöta-poet. Han hittade inte

någon som han tyckte var bra, men kom på att Aina är ju en västgöta-poet, hon har ju skrivit massor av låtar. Han översatte låten de sjöng till vår vackra dialekt och så läste han den, ”Vår’n”.

– Jag har nog aldrig fått så mycket respons för något jag gjort tidigare, avslutar Lindy vårt samtal.

Så här låter Aina Falkås dikt översatt till västgötska av Lindy Malm (läs den överst på nästa sida).

Leif Brunnegård

Fritidssysselsättning. Att få spela med olika grupperingar och glädja andra ger Lindy mycket glädje.

Vår 'n – av västgöta-poeten Aina Översatt av Lindy 30/4 2019

Dä snögar stora kôver utaföre dôra' -
dä ä ju bara febr'ari å ja sölle ju ha lärt mäk frå' förr,
dä ä ingen idé å va' otôli' ätter'n, den lär dröja,
en sa' allt gå å längta ett tag,
så kommer han tebaks, vår'n.

Lika goer vartenda år, dä loktar så gött å rent,
å då får la dä gå att en töckte dä ble' sent -
för när en står där mä näsa' mot sol'a,
å känner vinn' i hår't,
så tänker en: "dä re'r säk, för nu ä dä vår"

När dä blåser varn't å gött, då vell ja tro,
att utå nästan inget, så kan nô't grannt börja te å gro.
Å när en ser på trä'gå'r'n, som nu bara ä gråer å danner,
så vet en att um bara nô'n måne ä den gröner å granner!

Å allt dä sum du gömt inom däk,
dä ä sum knôppen nere i jo'la,
dä bara väntar te å få slô ut,
när allt ä te'ress ... i sol'a

Lika goer vartenda år, dä loktar så gött å rent,
å då får la dä gå att en töckte dä ble' sent -
för när en står där mä näsa' mot sol'a,
å känner vinn' i hår't,
så tänker en: "dä re'r säk, för nu ä dä vår"

De sorgligt ryktbare Svältorne

Kanske såg det ut så här på Svältorna omkring år 1890.

Vi som är medlemmar i Svältornas Fornminnesförening får ofta frågan var namnet Svältorna kommer ifrån och vad det betyder.

I Fornminnesföreningens årsskrift 1994 skrev Sten Benjaminsson om Stora och Lilla Svältan. Artikeln i sin helhet finns också med i Svältornas Fornminnesförenings jubileumbok, som kom ut 2005. Jag gör några små klipp ur Benjaminssons artikel.

Svältorna var från början benämningen på de inom Södra Björke, Närunga och delar av Algutstorps pastorat belägna skoglösa utmarkerna. Så sent som under slutet av 1700-talet hade dessa marker varit be vuxna med såväl löv- som barrskog. Denna hade dock skövlats hårt utan tanke på återväxt, och resultatet blev dessa kala marker, där ljungen så småningom tog överhanden. För att åstadkomma bättre bete för kreaturen, som vallades på de oskiftade markerna, brände man ljungen med några års mellanrum. Härigenom och på grund av betningen fick skogen aldrig någon möjlighet att vandra in igen.

Skogsvårdsfrågan i Hushållningssällskapet

En av de män som 1812 var med och bildade Älvsborgs läns hushållningssällskap, prosten Petter Ekelund i Frän-

defors, passerade år 1816 Svältorna under en resa från Vänersborg till Borås. När han såg de ofruktbara markerna vaknade hans varma intresse för skogsodling, sägs det, och han var kanske den förste, som framkastade tanken att åter göra dessa kalmarker skogsbärande. Han föreslog nämligen på sällskapets möte i Borås samma år, att belöningar skulle delas ut till dem som inhägnade vissa tunnland på Svältorna och odlade skog på dem. Sällskapet biföll förslaget, men huruvida det då fick några praktiska följder framgår inte av handlingarna.

Frågan blir en långbänk och kom upp hos Hushållningssällskapet med jämna mellanrum. Ibland går den vidare till Länsstyrelsen i Vänersborg och vid något tillfälle till Kungliga majestät i Stockholm.

Kronoparker bildades

Riksdagen 1862–63 beslöt att staten skulle inköpa mark på Svältorna för att bedriva skogsodling. Det blev landshövdingen i Älvsborgs län, Eric Josias Sparre, som ledde underhandlingarna med jordägarna och resultatet blev att staten förvärvade Stora Svältan i Algutstorps, Ljurs, Kvinne- stads och Ornunga socknar med en areal av 1079 tunnland och Lilla Svältan (Ljungs hed) i Hov, Grude och Vesene socknar på 564 tunnland. Genom kungligt brev den 29 april 1864 fastställdes köpen.

Revirförvaltare blev forstmannen O E Gyberg.

Redan 1867 började man inhägnat och plantera parkerna, och det visade sig gå mycket bra att få skog att växa på kalmarkerna. I början planterade man huvudsakligen fur. På 1880-talet härjades några hundra tunnland på Stora Svältan av skogseld. De avbrända områdena återplanterades sedan med gran, som snart växte i kapp den tidigare planteringen (forts på sid 19).

När grannen klepte hårt

Brukar du gå te frisörn när hårt börja bli lite väl långt? När ja va tonåring bodde ja inne i samhället, å där fanns dä tre frisörer – Fast, Englund å Florén. Di klepte inte bara hårt, en del gubba geck dit å raka säk å hade di muschtach kunne di få den ansater mä. En behövde inte beställa ti, dä va bara å komma. En kunne få setta å vänta ena stunn, men dä gjole la inget för på bort framför söffa fanns dä hur mö veketinninger sum helst. Å så ble dä ena pratestunn mä va gevet.

Tänkar frå bögda

Bodde en i ena socken utanför samhället va dä inte gevet att en klepte säk hos noken utå frisörera. I di fleste socknera fanns dä allti noken gubbe sum va hänter mä saxa å kunne höfsa te grannen um dä behövdes.

När susslera i lagårn va klara å en hade fått kvällsmat, tvätta en å säk lite grånn å to på säk lite renare skjorta å böxer å cykla i väg te han sum klepte. Dä ble en rolir kväll både för han sum ble kleppter sum för di sum bodde på stället. Kunden feck setta på en stol mett på köksgölvvet när kleppninga pågeck. Unner tia satte frua på stället på kaffeppanna, å to fram lite duppe å så ble dä ena pratstunn ve köksbort ätter kleppninga.

Eskil va en södden där snäller granne sum kunne kleppa hårt. Ett par brör, Bertil å Knut, sum bodde ett stöcke bört va Eskila kunder. Men di hade en liten egenhet. Di kom på cykel, men i kurva strax före dit de sulle, stanna den ene utå bröra, men den andre fortsatte fram. Han geck in te Eskil å ble kleppter å di feck ena pratstunn. När proceduren va över satte han säk på cykel å butte plats mä bror sin. Nu feck Eskil kleppa bror nummer två.

Böndernas intresse för skogsodling väcks

Det lyckade resultatet av skogsodling i kronoparkerna gjorde, att intresset för sådan odling väcktes även hos enskilda markägare. Intresserade markägare kunde, gratis eller till reducerat pris erhålla frö, senare även uppdragna plantor för sådd och utsättning.

Resultatet av dessa och andra insatser visade sig snart. På de forna kalmarkerna började skog växa igen, och ”de sorgligt ryktbare Svältorne” såg därefter betydligt gästvänligare ut.

Leif Brunnegård

Tänk va bra dä va å ha en granne sum va hänter mä saxa.
Teckning: Börje Brorson

Riktigt varför di inte åkte fram på en gång kan en grunna på. Kanske att di behövde ena språkestunn mä Eskil var för säk. Kanske hade di noken hemlighet å anförtro Eskil eller så velle di ha ett gött råd utan att brorsan feck vetat.

Tidera förändras å inne i samhället å Fast, Englund å Florén ett minne blott, men dä finns vesst ena dam sum klepper gubba, å i grannsockna finns dä ena dam sum kan kleppa både fruntimmer å gubba. Vem sum klepper mäk å en hemlighet mella mi fru å mäk. Men ho gärt bra.

Håkansson

Soldatregistret

Vid besöket i Garnisonsmuseet den 11 maj i Axvall berättade museichef Björn Lippold att han gärna besöker hembygdsföreningarna och berättar och visar soldatregistret. Det går även att besöka Garnisonsmuseet på dess öppettider eller kontakta museet. Se sidan 27.

Hembygdsmässa i Fornbyn Skara

Planera redan nu in den 14 september kl 10–16 !

Utställare i Fornbyn, Skara, vid hembygdsmässan 2018.

Den 14 september upprepas förra årets succé med en hembygdsmässa i Skara. Det är Skara Gille som tillsammans med Västergötlands Hembygdsförbund och Västergötlands museum ordnar en träffpunkt där hantverkare och hemslöjdare får tillfälle att visa upp och sälja sina alster i en unik miljö. Fornbyn med alla sina historiska byggnader är södra Sveriges tredje största friluftsmuseum.

Förra året fanns det 30 utställare på plats och i år räknar man med ännu flera. Utbudet är rikt varierat och arrangörerna hoppas på en ännu större geografisk spridning än tidigare. Gunnar Karlsson, som är marknadsansvarig, menar att det finns gott om plats i den vackra parken och räknar med att man i år kan visa upp utställare med unika produkter.

Tema ull

Temat för årets hembygdsmässa är ull. Det förstärks genom att en flock får kommer att finnas på plats. För att hålla ordning på dem, finns en vallhund. Vi kommer

också att få se får klippas och höra en expert berätta om bedömning av ull samt beskriva de problem som finns inom svensk ullhantering. Flera av utställarna har produkter med inriktning på ull att visa och sälja. Men självklart finns det både träslöjd, smide och en massa annat spännande också.

Genom Västergötlands museums medverkan kommer det att genomföras guidade visningar i Fornbyn. Någon av deras experter kommer att visa husen och berätta deras historia. Mångfalden och variationen gör det extra intressant att få ta del av deras kunskaper.

Tack vare Västergötlands Hembygdsförbunds kontakter har vi lyckats locka Stina Oscarsson till Skara. Hon kommer att hålla ett föredrag med titeln ”Tror du att du kan förändra världen utan att anstränga dig”.

Stina är regissör, dramatiker och fri skribent. Hon har tidigare varit chef för radioteatern vid Sveriges Radio, konstnärlig ledare för Orientteatern och krönikör på DN Kultur.

Ännu är programmet inte helt fastställt. Det kommer säkert till ytterligare överraskningar. Men från arrangörshåll bedömer man att denna lördag i september kommer att bli något alldeles extra med innehåll för de flesta. Ett lysande tillfälle att få ta del av vårt kulturarv i en historisk miljö.

*Tommy Kroon
Ålderman i Skara Gille*

Kontaktuppgifter till Tommy: tommy@skaragille.se
Tel. 070 5912455

Stickmästare

Ulla Engquist, Odensåker, blev förra året mästare i stickning. ”Farmor lärde mig sticka när jag var fem år. Sedan var jag fast. Som nyutbildad slöjdekonsulent arbetade jag fram ett eget studiematerial i stickning i slutet av 1970-talet.” 2015 kom hennes första bok om stickning och 2016 den andra. Böckerna är utgivna på Hemslöjdens förlag.

Skogsmuseet på Remningstorp rättelse

Skogssällskapet och ingen annan har ställt en byggnad till förfogande för skogsmuseet, som invigdes i maj 2018. Norra Billings Hembygdsförening med Rune Gustavsson och Georg Lans i spetsen har här ställt i ordning en fin utställning.

I maj och juni är museet öppet vissa dagar. I övrigt är det öppet för bokade besök. Se föreningens hemsida: www.hembygd.se/norra-billing

Kyrkogårdskonferens i Skara

Kyrkogården – en mötesplats i tid och rum. Fyra av föreläsarna vid en kyrkogårdskonferens i Skara den 27 april 2019. Lena Gustafsson, ordförande Södra Härene Hembygdsförening, Markus Dahlberg, chef för Sv kyrkans kansli och kulturarvsvård, som talade om kyrkogårdarnas utveckling genom tiderna, Eva Årbrandt Johansson, chef Begravnings- och kyrkogårdsenhet, som klargjorde vilka lagar och regler som gäller, och Åsa Eriksson Green, byggnadsantikvarie.

Ensam i livet, ensam i döden, sörjd av ingen ..

Ett exempel på en gravstensinskrift över en avlidna kvinna, som Erland Ringborg, ordförande i Sveriges Släktforskarförbund, berättade om vid en kyrkogårdskonferens i Skara lördagen den 27 april i Västergötlands museum. Temat var Våra kyrkogårdar – mötesplatser i tid och rum.

Arrangörer var Sveriges Hembygdsförbund och Västergötlands Hembygdsförbund i samarbete med Sveriges Släktforskarförbund. En heldag med en rad föreläsare och forskare som talade om kyrkogårdarnas historiska och sociala värden i bygden. Om utvecklingen genom tiderna, regler kring begravningsplatser och hur kyrkogårdarnas kulturarv bättre kan tas tillvara och göras tillgängligt för många. Moderator var Jan Nordwall, SHF, och projektledare Michael Lehorst.

Skara Gille var värd för mat- och kaffeservering.

Ämnena är aktuella då det finns ett hot mot våra kyrkogårdar – att de ska tömmas på sina gravstenar. Då

gravrättsinnehavare saknas är risken stor att stenarna tas bort. Ur kulturhistorisk aspekt är det ett verkligt hot.

Kyrkogården är en social mötesplats. Ett besöksmål för släkt och vänner och en värdefull plats för hembygds- och släktforskare. På gravstenarna kan man finna värdefull information som inte finns någon annanstans.

På Tvärreds kyrkogård, berättade Ingela Sörensen, saknade ett åttiotal gravar gravrättsinnehavare och skulle enligt gällande regler forslas bort. Tvärreds Hembygdsförening kontaktade pastoratet och frågade om föreningen kunde få överta skötseln av dessa gravar. Gravrättsinnehavare kan inte en förening bli enligt gällande lag, men man kan teckna ett gravskötselavtal. Till att börja med gick pastoratet med på att teckna ett ettårsavtal. Sedan har det blivit ett löpande flerårsavtal och det fungerar mycket bra.

Lena Gustafsson, Södra Härene, berättade om hur hembygdsföreningen vårdar den gamla kyrkoruinen med anor från 1100-talet, inte långt från E20, och rensar bort grenar och skräp samt ser till att det ser snyggt ut. På kyrkogården, omgiven av en stengårdsgård, finns ett fyrtiotal träd och ett femtiotal gravstenar.

(forts på sidan 22)

Carl von Linné, alias Anton Härder, berättade om sin resa till Västergötland när han besökte Västgöta gille i Växjö och togs emot av dess älderman Rolf Wenander.
Foto: Anders Johansson.

forts från sidan 21

Gravstenskrarna i Ulricehamns kommun

Anna-Lena Hultman, ordförande i Hössna Hembygdsförening och Ulricehamnsbygdens forskarklubb berättade om ”gravstenskrarna”.

Efter en tragisk olycka i Bollebygd, då ett barn fick en gravsten över sig och avled, engagerade sig hembygdsföreningarna i Ulricehamns kommun för gravstenarna. Det blev många möten och ett par överklaganden av tagna beslut innan en överenskommelse kom till stånd mellan några av hembygdsföreningarna och kyrkogårdsförvaltningen/kyrkorådet. Detta för att försöka rädda det kulturarv som gravstenarna utgör.

En av föreningarna som lyckats genomföra en ”räddningsaktion” är Hössna Hembygdsförening.

Vid en stabilitetstestning blev 158 stenar underkända och skulle tas bort om ingen gravrättsinnehavare tog på sig ansvaret att åtgärda stenarna.

Så småningom lyckades hembygdsföreningen få till skötselavtal för 60 återlämnade stenar. Det innebär att föreningen ansvarar för att graven sköts, att gräset trimmas på framsidorna och sidorna. Kyrkogårdsförvaltningen trimmar baksidan.

Linné gästade västgötar i Växjö

Självaste Carl von Linné gästade Västgöta gille i Växjö, när det var dags för traditionell årsstämma i mitten av april. Under peruken och rokokoklädseln fanns Anton Härder, Älmhult, som sedan Linnéjubileet 2007 gestaltat den kände blomsterkonungen vid ett flertal tillfällen.

Linné berättade ingående och med stor humor om sitt liv från starten i Stenbrohult, där hans håg till blommor och växter tändes. Han mindes sina år i skolan i Växjö, liksom åren som professor i Uppsala. Landskapsresorna som frihetstidens styrande skickade ut honom på, hann han också med att berätta om, särskilt resan till Västergötland. Om den framförde han synpunkten att han tyckte bönderna skulle odla sin jord i stället för att hålla till i stenbrotten.

Som tack för sin medverkan erhöll Carl von Linné (Anton Härder) Västgöta gilles medlemsnål att bäras på rocken.

Styrelsen omvaldes, älderman Rolf Wenander, med rötter i Surteby-Kattunga, och övriga ledamöter Barbro Fellingner, Fritsla, Anders Johansson, Göteborg, Bert Milling, Sätilla, Jonas Yngström, Ulricehamn, Inger Hellgren, Vara och Åsa Arnesdotter-Thorén, Lidköping.

*Rolf Wenander
Västgöta gille, Växjö*

Även putsning och avsopning genomförs när så behövs. Hembygdsföreningen har fått mycket beröm för arbetet på kyrkogården. Gravrättsinnehavare, som bor långt bort, har även anlitat föreningen att trimma deras gravar. Arbetet sker helt ideellt.

Kyrkogården som kulturmiljö

Markus Dahlberg, enheten för Kulturarvsstöd, Svenska kyrkan, talade bl a om kyrkogården som kulturmiljö. Han visade på kyrkor och betydande kulturarv från medeltiden och framåt. I Västergötland finns många medeltidskyrkor. Flistads kyrka i Götlunda t ex, vars äldsta delar härrör från 1100- eller 1200-talet, byggdes om under 1700-talet.

En intressant dag, som vi kanske kan återkomma till i ett annat sammanhang.

Monika Moberg Kilefors

Främmestad – rättare och sång

På Främmestads kyrkogård står en gravsten med den stiliga titeln f d befallningsman. Det låter som en person som styrde hela bygden, men det var förstås de anställda vid Främmestads säteri han befallde över. Johannes Olsson hette han, hans far Olof Svensson nöjer sig med titeln f d rättare.

Jag gissar att det bland yngre finns många som inte hört titlarna befallningsman och rättare, men de styrde alltså arbetet på de stora gårdarna. De skulle både kunna mycket om jordbruk och kunna leda arbetet så att allt flöt bra. Olof fick nog jobbet utan speciell skolgång, Johannes var utbildad på Sätenäs.

Det är Mia Brunell som i tidningen Främmestad – vår hembygd 2019 berättar om släktingarna Olof Svensson och Johannes Olsson, rättare på Främmestads säteri.

Rättarna är väl försvunna numera, och även sångköreerna har minskat. Carl Främgård berättar om sångkörer i Främmestad och utgår från en bild från cirka 1910 på en kör, ledd av Josef Johansson från Djupedal. Bilden är kanske tagen vid en sommarfest i Hagalid, för köreerna hade den viktiga uppgiften att stå för underhållning i en tid när man fick klara det mesta på egen hand. Han skildrar köreernas upp- och nedgång under seklet som gått. Numera sjunger de forna körmedlemmarna tydligen mest vid tillfälliga samlingar. Som när våren skall hälsas.

Tage Brolin skriver om mångsysslaren Sven Främgård, och Viveka Wall skildrar kisttillverkningen på Främmestads säteri. Detta och åtskilligt annat illustreras med massor av gamla bilder. Tidningen ges ut av

En sångkör från 1958 pryder omslaget till tidningen Främmestad – vår hembygd.

Främmestads Hembygdsförening med Tage Brolin, Viveka Wall och Eva Petterson som redaktionskommitté. Den omfattar 24 sidor.

Hans Menzing

Värna våra insekter

”Bidöden har hållit på ganska länge. Nu har det också börjat skrivas om den. Det handlar inte bara om honungsbin utan också om andra pollinatörer”

I Impuls nr 2 2019, Studieförbundet Vuxenskolornas tidning, intervjuas Lotte Möller, journalist och författare om våra bin, som just nu inte mår så bra. Intervjuare är Sven Rosell.

Lotte Möller har skrivit om binas kulturhistoria. Hon har i flera år studerat dessa djur, och hon har även haft egna bin. Hon äter också en hel del honung. Den bästa sorten enligt Lotte är den svenska ljunghonungen.

Hennes råd: Köp honung direkt av odlaren.

Kanske gillar bin äppelblom men hellre krokus, scilla, smultron, kärleksört, ljung med flera. Var rädd om våra växter och insekter. Foto: Monika Moberg Kilefors.

Elevbesök i Västra Tunhems Hembygdsförening

Elever från Granåsskolan i Vargön besöker Västra Tunhems Hembygdsförening. Stilla vila medan gruppindelning sker.

Det var två klasser med elever från årskurs sex i Granåsskolan i Vargön som inbjudits till föreningen.

Aktiviteten var ett led i den inriktning som hembygdsrörelsen har beslutat, att barn och unga är ett fokusområde för hela rörelsen under de närmaste åren. Ett viktigt område är därmed samverkan mellan skolan och hembygdsrörelsen. Elever får därigenom möta den lokala historien, men även hembygdsrörelsens engagemang för nutid och framtid.

Cyklade till hembygdsföreningen

Det var 45 ungdomar som den 14 maj cyklade till hembygdsföreningen. Under vägen dit gjordes ett första stopp vid Forstena monument. De möttes där av ägaren till Forstena Gård. Hon berättade om den tiden då Lenart Torstensson som tvååring blev ägare till gården Forstena. Redan i unga år var den militära vägen utstakad för honom. Han blev senare utsedd till fältmarskalk och blev en av Sveriges främsta härförare under svenska stormaktstiden.

Ungdomarna fortsatte efter uppehållet vidare utmed vägen längs Floget, fram till en plats söder om Västra Tunhems kyrka. Ordföranden i föreningen mötte där

upp. De fick där en berättelse om verksamheten med kalkbrytningen ur bergen och vilken omfattning denna haft under dess glansperiod. De kunde nu även se in i grottorna och få höra att risken för ras är uppenbar, varför man inte ska gå in i dem.

Slutdestination på cykelturen var hembygdsgården, dit man även beställt dagens lunch från skolan.

Denna åt de flesta utomhus i ett ljuvligt vårväder, medan svalor, sädesärlor och lövsångare förgyllde dagen med sin närvaro

Eleverna delades in i tre olika grupper och fick alternerna mellan olika platser på gården, där de möttes av personal, som tog emot dem.

Vid den första informationsstationen fick eleverna höra berättelser om cykelns utveckling, och ett par höghjulingar visades upp, att jämföra med moderna cyklar. Men de fick även gå in i det gamla magasinet, för att få en uppfattning om mängden av föremål som tillhör föreningen

På nästa ställe fick de höra om boningshuset ”Jungfrulyckeuset” från början av 1800-talet.

Eftersom huset är flyttat till hembygdsgården uppkom givetvis frågor om hur en sådan flyttning genom-

förs. Då de strax därpå gick in i huset, visade de snart åter prov på sin nyfikenhet, men ställda frågor fick i de flesta fall ett godtagbart svar.

Rotkonstmuseum

Vid en station fick de titta in i det rotkonstmuseum som finns på gården. Upphovsmannen till samlingen är Birger Jansson, som under många år samlat på föremål skapade av naturen genom sitt märkliga växtsätt. Det är rötter och grenar som han sett något besynnerligt i och därför tagit med sig under alla år. Hela samlingen skänkte Birger Jansson till hembygdsföreningen, och för att kunna visa upp föremålen, byggdes ett hus som nu används som utställningslokal.

Eleverna fick där själva analysera vad de såg i de föremål som fanns i utställningen.

Bjöd på våfflor

Efteråt bjöd hembygdsföreningen samtliga elever på nygräddade våfflor med sylt och grädde, och de flesta visade sin uppskattning genom att fråga om extravåffla, och givetvis fanns det smet även till detta. Smeten var tillverkad av ordförandens fru Kertin R Andersson. För alla eventualiteter hade det gjorts en separat smet för dem med laktosproblem.

Genomgående under dagen visade eleverna ett stort intresse, dels för föreningens föremål, dels att många frågade om saker de undrade över. Många av prylarna som visades upp var helt okända för eleverna, och frågorna var helt klart relevanta. För oss i hembygdsföreningen som möttes av frågor och åsikter, var besöket av stort värde, och visar att det absolut finns behov av samarbete med skolor. Även skolans personal, Lars Sandgren, påpekade att de ser värdet av att samarbete

Hela vägen är vår.

med hembygdsföreningen är en resurs för skolan. Därmed var nästa års aktivitet i stort sett bestämd

Hembygdsarbete är inte bara att titta bakåt, på vad som hänt genom åren. Det är också en förmåga att se framåt och vara med att skapa en god framtid, som vi alla kan få del av. Det är allas hembygd vi pratar om, och då är ungdomar en viktig tillgång i vårt arbete.

Nyvalde ordförande i föreningen, Stig Åke Andersson, var noga med att påpeka att dagens aktivitet kommer att följas av flera liknande under kommande år.

Samarbetet med skolan har varit mycket enkelt, då klassföreståndarna för de båda sjätteklasserna har varit positiva till idén från första stund då klassföreståndaren Lars Sandgren blev kontaktad av föreningen under hösten 2018.

*Stig-Åke Andersson
Västra Tunhems Hembygdsförening*

Urmakeriet i Tidavad

”Traditionsenligt genomfördes Urmakeriets Dag på nationaldagen den 6 juni. Det var en fin sommardag och den nymålade fasaden kom verkligen till sin rätt.

Klockan 11.00 var kaffebordet dukat, dörren öppen och gästerna hälsades välkomna. Mellan 30 och 40 besökare hade tackat för inbjudan innan vi stängde klockan 16.00. En intresserad besökare var Bengt Wessman från Mariestad. Han hade med sig några gamla urmakeriverktyg som han överlämnade till vårt urmakeri. De förvaras nu i en egen hörna så de ej blandas med Karl Johanssons digra samling.

Vi som svarade för arrangemanget var Margareta och Bo Eklund, Bengt-Rune Ericson, Inga Wilsson och Erik Johansson. För 2019 planeras Urmakeriets Dag samma datum, vi ses väl då? Välkomna!”

Den här texten har vi hämtat ur Odensåkers Hembygdssförenings årsskrift 2019. Textförfattare är Erik Johansson och året är 2018.

Ölstorp Frösve, målning av Raatikainen

Odensåkers årsskrift pryds av i mellanrubriken nämnda målning i fyrfärg. Det finns mycket att läsa i årets utgåva. Vad sägs om en vattenkvarn på Hägnen. Före den andra vattensänkningen av sjön Östen 1844–45 fanns en vattenkvarn i den norra vattenfåran av Tidan. Bengt-Rune Ericson skriver om detta.

Min första tid i Saudiarabien skriver Mia Stridhfors i Mariestad om. En tandsköterska som söker sig till en tandvårdsklinik i Riadh. Spännande!

Sveriges första mästare i stickning, Östenrundan, Metartävling och mycket mera finns att läsa i skriften från Odensåker.

Monika Moberg Kilefors

Hedersmedlemmar. Marianne och Erlend Larsson med bevisen att de utsetts till föreningens första hedersmedlemmar.

Erland och Marianne hedrades i Fågelås

Fågelås Hembygdsförenings årsmöte blev i år extra festligt då föreningens två första hedersmedlemmar blev utsedda. Två av föreningens verkliga eldsjälar, makarna Erland och Marianne Larsson, hade avböjt omval på de funktioner de innehaft. Erland har under många år tillhört föreningens styrelse, där han varit en stor tillgång med sitt otroliga kunnande om bygden och dess invånare.

Han har med stort intresse deltagit i styrelsearbetet, men det är hans engagemang för föreningen därutöver som står i en klass för sig. Det är inte många dagar på året som han inte "tittat till" våra hembygdsgårdar och museum. Marianne har varit den som sett till att förse besökande på våra tillställningar med gott hembakat bröd, och hon har även bidragit till trevnaden på våra arbetsdagar med bl a riktigt god risgrynspudding. Hon har också ansvarat för lotteriverksamheten. Erland och Marianne Larssons betydelse för föreningen är svår att sammanfatta med några korta ord, men föreningen känner en stor tacksamhet till dem när de nu med ålderns rätt drar sig tillbaka. Som ett bevis på detta fick de mottaga en gåva och bevis om att de utsetts till föreningens första hedersmedlemmar.

*Thore Thorsén
sekreterare*

Fågelås Hembygdsförening

Årsmöte i Gösslunda Hembygdsförening

Gösslunda Hembygdsförening har haft årsmöte i Kafekvarnen. Mötet inleddes med en tyst minut och ett ljus tändes för de under året avlidna medlemmarna. Sedan följde årsmötesförhandlingar. Martin Stenholm omvaldes till ordförande och nyval Britt Friman, kassör.

Ordföranden Martin Stenholm överlämnade blommor och tackade avgående revisorn Odd Sandberg, som även varit reseledare. Avgående kassören Lillemor Holgersson avtackades också med blommor.

Lars-Göran Nilsson från Vänermuseet visade därefter bilder och berättade om boken Kvinnohamn, som han hade varit med och skrivit. Föreningen bjöd på kaffe, smörgås och kaka och det såldes lotter.

Ur verksamhetsberättelsen kan nämnas: Kristi Himmelsfärdsdagen med väffelserving, trivselkväll då Elisabet Eriksson från Föreningsarkivet föreläste om deras verksamhet samt i december lussefest med lucia och servering av gröt.

*Margareta Folkesson
Gösslunda Hembygdsförening*

Medlemsvärvartävling

Hyssna Hembygdsförening vann 2018 tack vare sina ungdomar. På andra plats kom Herrljunga Hembygdsförening, som vi vill ge ett speciellt hedersnämnannde för att de lägger alla prispengar för Årets hembygdsförening i Sjuhärad, Västergötland och Sverige 2018 till lekstuga för barnen och till utökad sagostig/trollstig vid Hembygdsgården på Haraberget.

Västergötland redovisar 226 föreningar 2018 och noterar en ökning med en förening och vi har 38 545 medlemmar.

Tengelandsfonden har föreslagit att samma medlemsvärvartävling genomförs även 2019.

Sven-Åke Mökander

Karelare satte färg på vår landsbygd

Mikael Raatikainen hette han, född i Karelen men verksam som gåramålare runt om i Västsverige. Han jobbade snabbt, det krävdes nog för att han skulle få pengar till maten, och det fanns tusentals tavlor av honom.

Ingemar Brink skriver om Raatikainen i senaste numret av tidningen Mimers brunn, och han minns från när han växte upp att det fanns tavlor, signerade Raatikainen, i nära nog alla hem på Varasläppen.

Färgstarka bilder

Raatikainen hade väl inte så gott anseende i konstnärskretsar, och det tog han förmodligen med jämnmod. Kunderna var det viktiga, det antyds att han ibland förbättrade verkligheten. Tavlorna är färgstarka och detaljrika, ger massor av kunskap om gården och tiden.

Så jag skulle vilja påstå att Raatikainens tavlor är kulturhistoriskt viktigare än mycken annan konst. Den visar hur folk gärna såg sin gård avbildad för kommande släktled.

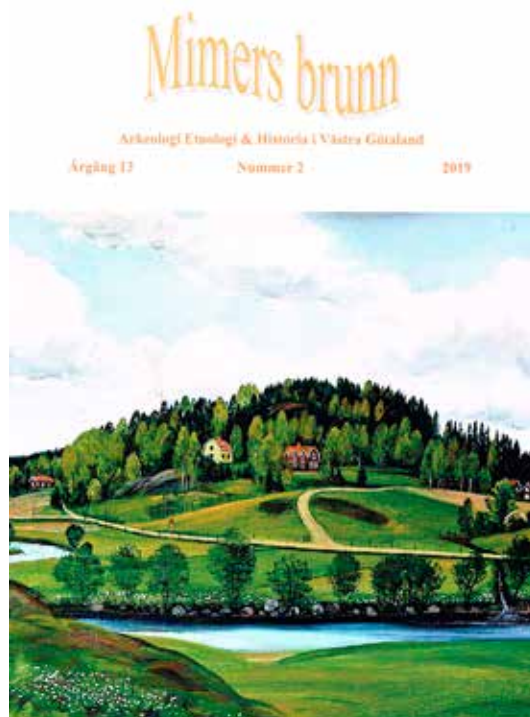
I hästvåg

Olle Brink hyllar en Varabo som var någonting i hästvåg. Lars Hasselberg hette han och han arbetade i drygt 25 år på museet i Skara som fotograf och efterlämnade massor av intressanta egna bilder, främst från hembygden på Varasläppen.

Men dessutom samlade han mängder av historiskt mycket värdefulla gamla vagnar, jag minns för jag fick vandra runt med honom i utställningen på Rangelstorp i Önum. Numera är samlingen dessvärre skingrad.

Miniby i Timmele

Bengt Fåglefelt kommer med ett första avsnitt Så var det då, minnesanteckningar gjorda av förre rektorn Valfrid Lengdén, Skara. Och så presenterar Agneta

En målning av Mikael Raatikainen pryder omslaget till Mimers brunn.

Tjäder i ord och bild den miniby som byggts upp i Timmele för att visa hur samhället såg ut en gång innan den splittrades.

Lagman Johan Gabriel Richert från Vadsbo, poeten Johan Runius från Larv och kung Stenkil från Levene är andra historiska kändisar i denna tidning på 52 sidor med Christina Ström som redaktör och utgiven av Väteljusset, Skarstad, Vara. Mycket matnyttigt för hembygdsvänner.

Hans Menzing

Lägerhyddan | Idrottsplatsen
Axvall
0511-41 42 82

GARNISONSMUSEET

Centrala soldatregistret beskriver den lilla soldaten i det stora försvaret av Västsverige.

Öppettider: se www.garnisonsmuseet.se eller www.soldatreg.se e-post: soldat@soldatreg.se

Fängslande predikant – var både blind och döv

Dagens vackra kyrka i Södra Kedum (Arentorps kyrkby).

C J Smedberg blev döv och var långa tider även blind, men räknas ändå till förgrundsgestalterna inom västgötaväckelsen. Så stor att 200-årsminnet av hans födelse firades storslaget i Ryda kyrka Kristi himmelfärdsdag, för det var i Ryda pastorat han verkade som präst i 40 år.

Carl Johan föddes i ett fattigt hem i Norra Vånga, men tack vare hjälp av majoren L Gyllenhaal på Stora Höberg fick han chansen att studera och bli präst.

Ledtråd i kyrkan

Olika sjukdomar satte sina spår, men Smedberg lärde sig bemästra svårigheterna. Bibeln kunde han förstås, och de egna predikningarna nötte han in trots att de kunde vara både två och tre timmar långa. För att ta sig mellan altaret och predikstolen hade han hjälp av ett uppspänt snöre. Han fungerade så bra trots sina handikapp att han utsågs till kyrkoherde i Ryda.

Och det är med Ryda han brukar förknippas även om jag som barn från Södra Kedum gärna vill understrika att det var i denna församling av Ryda pastorat

han verkade mesta tiden. Han lär ha samlat så stora lyssnarskaror att många tvingades stå under de långa gudstjänsterna, om det inte ordnades så att man turades om att sitta. Helt populär lär han inte ha varit bland andra präster, de såg ju inte gärna sina församlingsmedlemmar försvinna till Kedum eller senare Ryda.

Fyndiga ämnesval

Hans dövhet gjorde att han talade högt och entonigt, inte särskilt lockande. Men i en artikel i senaste medlemsbladet hos Skara stiftshistoriska sällskap skriver Johnny Hagberg om hur han fångade lyssnarnas intresse genom fyndiga ämnen som fick församlingen att minnas predikningarna långt efteråt. Han verkar också ha påverkat andra präster med rötter i Ryda som J A Eklund och Adolf Kloog.

I tidningen kan man också läsa om exempelvis dopkällan i Husaby och Suntaks och Friels kyrkor.

Där illustreras förstås berättelsen om Smedberg med bland annat en bild på Ryda kyrka, men som tidigare Kedumsbo kan jag inte låta bli att visa upp min barnoms kyrka. Pappa spelade orgel där i massor av år så den betyder mycket. Fast ärligt talat predikade Smedberg bara där mot slutet av sitt liv, kyrkan han så ofta fyllde under sin tid i Kedum kanske slets ut av alla besökare. I alla fall byggdes en ny kyrka 1889. Och skall jag vara riktigt noggrann så brann den kyrkan juldagen 1917, men återställdes. Smedberg dog 1896.

Hans Menzing

Prenumerera på Västgötabygden!

Det kostar 150 kr att få hem sex nummer av tidningen under ett år. Vid samtidig beställning av 10 prenumerationer (beställ t ex till hela styrelsen) är priset 130 kr per prenumeration.

Anmäl till vår kanslist **Eva Mann**, 0512-105 50.
Badhusgatan 13, Box 15, 534 21 Vara.
E-post: vasterg.hembygdsf@telia.com

Evas kontorstid torsdagar 9–15.

Tre kronor var tredje månad ...

Gustaf Fritjof Valdemar Holm var född den 6 april 1894 i Lerdala. Till 2019 års Billingsbygden fick undertecknad en lång berättelse, skriven av Fritjof, där han berättar om sin barndom i början av förra seklet. Ett tidsdokument från en tid, då livet kunde vara mycket svårt för de sämst ställda i samhället.

”Min mor var en alltigenom arbetsam och skötsam kvinna. Innan hon gifte sig, hade hon plats i åtta år på en gård i hemsocknen, nämligen hos herrskapet Mörck på Lerdala gård. Min far var raka motsatsen. Han hade varit värvad vid artilleriet i Karlsborg i sex år, och hans inkomst gick väl uteslutande till sprit och kortspel. Något till uppsättning i hemmet blev nog från hans sida lika med noll, men mor som alltid var sparsam, hade av sina små löner på 1880-talet sparat ihop så mycket att hon kunde köpa det nödvändigaste”.

Fadern var en riktig drummel, en skitstövel i allra högsta grad. Avlöningen förbrukade han själv. Hustru och barn fick klara sig bäst de kunde.

Modern fick föra en hård kamp för att hålla ihop hemmet någorlunda. Sjukdom kom in i hemmet. Två av barnen, syster och bror, fick difteri. Pojken klarade sig inte men flickan överlevde.

”Mindre auktioner blev pålysta i kyrkan, och dit hade far, utan mors vetskap, skickat in en kungörelse om försäljning av lösöret. På den utsatta dagen kom det spekulanter till det enkla hemmets inventarier. Man kan knappast sätta sig in i, hur mor kände det då, men det fanns ingen återvändo. En del blev sålt, men något kunde mor rädda undan. Det var ju egentligen hennes egendom, men all rättvisa var bannlyst. Samma kväll tog far ut pengarna för auktionen och reste dagen efter till ett järnvägsbygge i Närke”.

Modern fick ta plats som piga på gårdar, fadern försvann och barnen fick vistas hos sin mormor och morbror, som båda var fattiga och sjukliga.

Spåntaket antändes

De levde i armod och de drabbades av olyckor. Marie Bebådelsedag 1898. blåste en stark ostlig vind. Barnen var ensamma i stugan när mormor gick ut efter vatten i en källa, 400 m bort. Gnistor från skorstenen antände spåntaket och stugan brann ner. Mor och mormor gick till fattigvårdsordföranden i Lerdala för att be om hjälp. På så sätt hamnade barnen och mormor i fattigstugan.

”Så var det underhållet. Det kan för nutidsmänniskan av idag verka löjligt. Hör och häpna, i kontanter fick vi tre kronor för var tredje månad, en halv tunna potatis på hösten samt två så kallade fotmått råg höst och vår. Var och en förstår att det behövdes ingen bantning på den

dieten. Hade någon lantbrukare grodd och dålig råg var den alltid lämplig för dem i fattighuset”, skriver Fritjof.

”Jag minns så väl när vi skulle få de tre kronorna, vilka vi fick hämta hos fattigvårdsordföranden, när kvartalet var gånget. Han hade den fula ovanan att överösa de fattiga med skällsord. Mormor var rädd och nervös och vågade ej gå dit utan skickade mig och min syster i tron, att han skulle ha försyn för ett par fattiga och hemlösa barn, men så var ej fallet. Så snart vi kommit dit och utträttat vårt ärende, bröt ovädret löst. Han skällde ned oss riktigt grundligt. Jag kommer ihåg att jag blev rädd. Jag var omkring fem år och började gråta och sprang bakom min syster och höll henne i kjolen. Till slut tog han upp de tre kronorna och slog dem i köksbordet så att de hoppade högt, men Frida, min syster, tog pengarna kvickt. Sedan sprang vi ut så fort vi kunde, och när vi väl kommit ut drog vi en lättnadens suck. Nu hade vi tre månader framför oss, innan vi behövde gå dit igen”.

Klädlöss

”Hemma i fattighuset var allt i sämsta skick med trasiga väggar och trasor istoppade i hålen. Hela huset var alldeles fullt med ohyra. Gråa klädlöss kröp ut och in i väggarna genom alla trasorna”.

Det kunde också bli ljuspunkter. ”En dag var jag till affären och hade dåliga skor. Ett biträde, som hette Gustav Klingén, köpte ett par trätofflor och gav mig, vilket för vår del var en bra present”.

Så fortsatte livet för Fritjof och hans syster. Pojken fick gå ett par år i skolan och han hade lätt för att lära och tyckte om sina lärare.

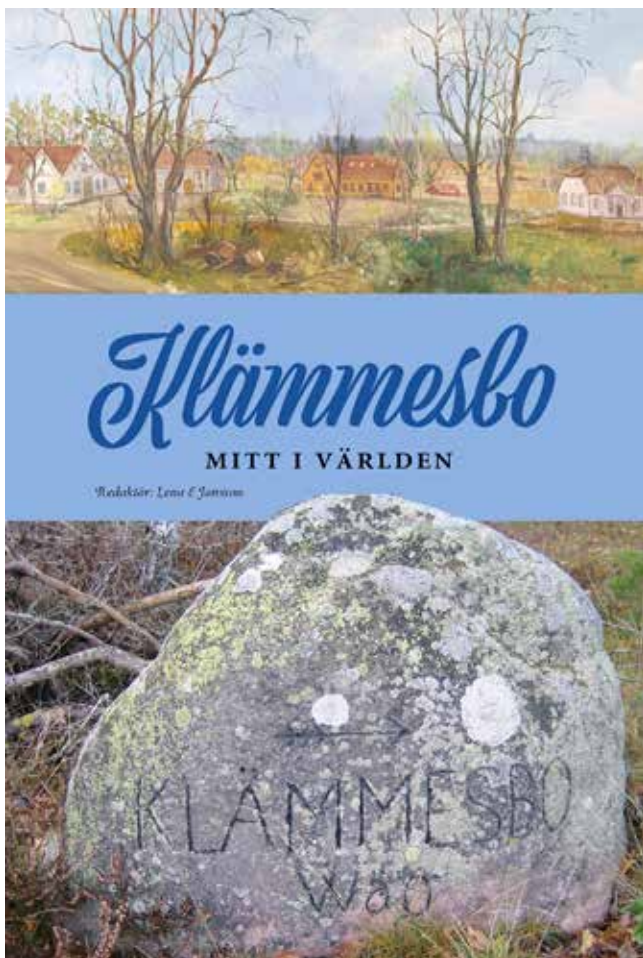
”På våren gjorde jag vispar, när björkriset savade, som vi kallade det. Sedan var det att gå ut till byarna och försöka sälja. För en mosskvast var priset femton öre och en riskvast tio öre. Visparna kostade fem öre. När jag fick byta till mig bröd, fick jag för en mosskvast tre kakor, för en riskvast två och för en visp en kaka. Jag minns en rik bondfru, som hade tingat en mosskvast, och när jag kom dit med den, begärde jag tre brödkakor, men hon prutade och ville inte ge mig mer än två. Jag var dock obeveklig och hellre än att slå av, tog jag min kvast och gick”.

Fritjof slutar sin långa berättelse, när han ska rycka in i soldatlivet. Då är både mormor, morbror och fadern döda, men modern lever och har gift om sig.

Monika Moberg Kilefors

Källa: Billingsbygden 2019, sid 9–21.
Fritjof Holms nedskrivna berättelse.

Klämmesbo – mitt i världen

Klämmesbo – Mitt i världen heter en ny vacker bok om Tidaholmstrakten.

Vissertligen kan Klämmesbobygden skryta med två vattendrag, Lillån och Yan, men att en skonert under några år var registrerad i Fröjered överraskar nog många. Skepparen på skonerten Waldemar var dessutom en backstugepojke från Fröjered och skeppet anlöpte flitigt hamnar i Sverige och Danmark.

Redare var lantbrukaren Reinhold Tidqvist på Lilla Stallerhult, en man med gott om pengar att satsa på olika företag verkar det som. Men satsningen på sjöfart blev kortvarig. Skepparen Lars Herman Bengtsson gillade tydligen sjön och slutade som ångbåtsbefäl.

Mitt i världen

Klämmesbo ligger vid sidan av riksväg 193 mellan Tidaholm och Hjo och de flesta susar förstås förbi avtagsvägen och missar Klämmesbo, som annars känner sig mitt i världen som en gränsbygd i utkanten av socknarna Agnetorp, Fågelås, Korsberga och Fröjered.

Tidaholmsbygden är flitig med att sätta sin bygds historia på pränt och här är det en studiecirkel vid Stu-

dieförbundet Vuxenskolan i Tidaholm, som skickligt studerat sin bygd, och visar upp resultatet i en 250 sidor tjock bok i A4-format med massor av gamla, fina bilder.

Personliga minnen

Klämmesbo – Mitt i världen heter boken och har Lena E Jonsson som skicklig redaktör. Främst handlar det om utvecklingen under 1900-talet och cirkeldeltagare skriver själva om studierön och egna upplevelser. Det ger massor av intressanta fakta blandade med personliga och ibland färgstarka minnen. Som det om den stränge läraren som hamnade i ett blåmålat hus, allmänt kallat Blåkulla. Främst som en pik från elever som inte sällan blev blåslagna under lektionerna, för så gick det till förr.

Här beskrivs inte bara bygdens gårdar och arbetet kring dem. Många verkar ha haft högtflygande planer, Lennart Johansson flög första gången redan som elva-åring och skaffade sig senare både flygcertifikat och landningsbana.

Välredigerad bok

I boken presenteras en lång rad företag i olika branscher, och där får vi också läsa både om bilismen och traktoriseringen. Den tekniska utvecklingen var stark under 1900-talet. Skola, frikyrkoöverksamhet, godtemplare, centerkvinnor och festplats presenteras. Här fanns det mesta.

I boken presenteras också spännande människor och beskrivs kalas, bröllop och julbus. Det är dessutom en mycket snygg och välredigerad bok, helt i tidens anda med korta läsvänliga artiklar och massor av bilder från förr. Ofta förbluffande bra. Så tack vare den är Klämmesbo inte längre okänt, även som de flesta åker riksvägen förbi.

Hans Menzing

Västergötlands Hembygdsförbund och Sveriges Hembygdsförbund samarbetar med Studieförbundet Vuxenskolan vid kurser och konferenser.

Varje enskild hembygdsförening avgör själv vilket studieförbund man vill samarbeta med.

Västra Götalands- regionen stöder vår verksamhet

Västergötlands Hembygdsförbund som ingår i HembygdVäst tillsammans med Dalslands Fornminnes- och Hembygdsförbund, Bohusläns Hembygdsförbund och Göteborgs Hembygdsförbund, stöds ekonomiskt av Västra Götalandsregionens kulturnämnd.

Ett stöd som vi är mycket tacksamma för. Tack vare det stödet kan vi erbjuda våra medlemsföreningar en omfattande och kvalitetsmässigt bra verksamhet.

Med stöd från

Nästa nummer av Västgötabygden, nummer fyra, kommer i slutet av augusti. Författarna i denna skrift är själva ansvariga för innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och redigera insänt material. Om inget annat anges, är artikelförfattaren också fotograf. Bidrag och tips till tidningen mottas tacksamt av redaktionen, liksom tidskrifter och böcker som önskas anmälda. Västgötabygden publiceras på vår hemsida. Insända texter och bilder anses som godkända för publicering på vår hemsida.

*Trevlig sommar!
önskas alla våra läsare*

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Redaktörsgrupp:

Ann-Britt Boman, sammankallande,
Spireavägen 5, 513 35 Fristad, tel 033-26 19 21.
073-9436175. E-post: birgitta.fristad@telia.com

Hans Menzing, Marumstorget 1,
532 32 Skara, tel 0511/12643.

E-post: hans.menzing@telia.com

Monika Moberg Kilefors, ansvarig utgivare,
tel 070-642 56 70, Norra Bergvägen 16B, 541 32 Skövde.

E-post: redvastgotab@gmail.com
eller monika.moberg@blackhornet.me

Övriga i redaktionskommittén:

Jan-Olof Berglund, Stora Rör, Nolgården 3,
540 15 Våring, tel 0708-42 04 53.

E-post: j-o.berglund@telia.com

Bo Björklund, Hövägen 9 C, 446 32 Älvängen,
tel 0303-74 98 78. E-post: bo.bjorklund@risveden.com

Tage Brolin, Bäckaskog, Främmostad,
465 97 Nossebro, tel 0512-531 50.

E-post: frammostad@tagebrolin.se

Leif Brunnegård, Asklanda, 447 93 Vårgårda,
tel 0322-66 11 43. E-post: leif.brunnegard@gmail.com

Birgit Carlsson, Ljungås, 519 91 Istorp, tel 070-620 66
66. E-post: bisido@hotmail.com

Anna Faxgård, Bua Skogsslätt, 511 98 Hyssna,
tel 0320-397 77. E-post: anna.faxgard@telia.com

Förbundsordförande: Sven-Åke Mökander,

Markgatan 39, 441 51 Alingsås, tel 0322-67 23 10,
070-672 31 56. E-post: svenake.mokander@gmail.com

Vice förbundsordförande: Jan-Olof Berglund

Förbundssekreterare: Eva Mann (se nedan)

Förbundskassör: Tommy Kroon.

Timmermansgatan 19, 532 33 Skara. 0511-145 49, 0705-
91 24 55. E-post: tommy.kroon@kunskastradet.se

Kanslist: Eva Mann. Västergötlands Hembygdsförbund,
Box 15, 534 21 Vara, tel 0512-105 50, bostad 0511-37 03 30.
Bankgiro: 378-5383. Swish: 123 214 84 19.

Har Du adressförändring, ring till Eva Mann,
tel 0512-105 50. Arbetstid: torsdagar 9-15.

Kansliets e-post: vasterg.hembygdsf@telia.com

Varnhem i dåtid och nutid

Varnhems kyrka, sedd från Kata gård.

Korset och ljuset till höger ovan står på det stora stenaltaret som arkeologerna funnit vid utgrävningarna i flera delar, men som nu lagats och placerats i Kata gård.

Arkeolog Maria Wretemark berättade den 11 maj om utgrävningarna och historien om Kata och Kettil, som troligen levde under 1000-talets första hälft.

Bilden till vänster visar en kyrkmodell som man tror att den första kyrkan i Varnhem har sett ut.

Foto: Monika Moberg Kilefors

